

Мўжиза мамлакатининг мўжиза асари таржимаси ҳақида айрим кайдлар

(Х. Р. Рахимов, А. М. Мамадалиев)

Сингапур мўжизаси сирларини ўрганмоқчи бўлган ҳар ким аввало, А. Мамадалиев ингиз тилидан ўгирган Ли Куан Юнинг “Учинчи дунёдан биринчи дунёга” асарини синчиклаб ўқимоғи лозим. Унда ғоят оғир шароитда йирик давлат таркибидан ажралиб чиққан, бор мол-мулки ўн уч қаватли ижара уйидангина иборат бўлган Сингапурни қисқа вақт ичида жаҳоннинг иқтисоди бақувват, коррупциядан холи, бугун ҳам шитоб билан ривожланаётган мамлакатига айлантирган, барча дунёвий рейтингларда биринчиликни сақлаб келаётган ушбу мамлакатга узоқ йиллар бошчилик қилган машҳур давлат арбоби Ли Куан Юнинг ноёб тажрибалари ҳақида гап боради. Сингапур ҳукумати мустақилликка эришганининг илк йиллариданоқ асосий эътиборни таълим тизимида ислоҳотлар ўтказишга қаратди. Мамлакатда янги мактаблар очилди, миллий дарсликлар ишлаб чиқилди, техник таълим тизими яратилди. Сингапур таълим тизими ҳақида сўз борганда “мўжиза” сўзи қўлланилади. Дарҳақиқат, қисқа давр мобайнида дунёдаги энг қашшоқ давлатда муваффақиятли таълим тизимини яратиш ҳукумат бошқарувидаги тўғри ёндашувнинг маҳсули ҳисобланади. Сингапурдаги мактаблар ягона давлат тизими асосида фаолият юритади. Таълим дастури давлат назоратида. Мамлакат таълим тизими меритократияга асосланган бўлиб, ўқувчиларнинг қайси таълим муассасасида ўқишида уларнинг келиб чиқиши ёки моддий имконияти эмас, қобилияти ва интилиши ҳисобга олинади. Мактабнинг бошланғич синфидаги машғулотларда асосий эътибор хорижий тиллар ва аниқ фанлар ўқитилишига қаратилади. Сингапур мактабларида масофавий таълим шакли деярли ривожланмаган. Ўқувчиларнинг таълим муассасасига қатнаши қатъий назоратга олинган бўлиб, онлайн таълим олиш ҳолатларида таълим вазирлиги қарор чиқариши керак бўлади. Сингапур мактаб таълимининг муҳим жиҳати дарслар маҳаллий бўлган хитой, малай,

тамил тиллари билан бирга инглиз тилида ўқитилади. Шунинг учун деярли барча сингапурликлар инглиз тилини мукамал билади. Бу эса халқни Европа ва Осиё цивилизацияси ўртасида воситачи сифатида шаклланишига имкон берди. “Агар сингапурликларни инглизча ўрганишга мажбурласам, қаршилик кўрсатишган бўларди. Агар хитой тилини ўрганишга мажбурласам ҳам иш пачаваси чиқарди. Аммо мен инглизча ёки ўз она тилини танлаш ихтиёрини ҳар бир ота-онага қолдирдим. Орадан ўттиз йил ўтди ва инглиз тили Сингапурда етакчи тилга айланди”, деб ёзади Ли Куан Ю.

Сингапур Республикасининг биринчи Бош вазири (1965-2000) Ли Куан Ю (1923-2015) нинг ислохотлари учун бугун мамлакатдаги ҳар бир фуқаро ундан миннатдор. Аввалига баландпарвоз бўлиб туйилган “Учинчи дунёдан биринчи дунёга” шиорини кўп ўтмасдан ҳар бир фуқаро ҳис қила бошлайди.

Бугунги кунга келиб, Сингапур давлатининг йиллик даромади ҳар бир фуқарога 55000 АҚШ долларини ташкил қилади. Буни иқтисодчилар “иқтисодий мўъжиза” деб аташади. Бугун сингапурликларнинг 90 фоизи шахсий уй-жойига эга. Даромади 20 фоиздан кам бўлган оилаларнинг ҳам 80 фоизи шахсий уйларига эгалик қилиши уларнинг юқори турмуш тарзидан дарак беради.

Мутахассислар Ли Куан Юни ғайрат-шижоатда, тафаккур ва жасоратда бир вақтлар ўзининг машҳур “Очиқ эшиклар сиёсати” билан Хитой иқтисодини баланд чўққига олиб чиққан, ялпи ички маҳсулотнинг бардавом ўсишини таъминлаган Ден Сяопинга қиёслашади. Сингапур босиб ўтган йўлга эътибор берсак, бу қиёснинг ғоят ўринлилигига ишонч ҳосил қиламиз.

Мендан қисқа вақт ичида Сингапур қандай қилиб дунёнинг ривожланган мамлакатига айлангани ҳақида сўрашади, – дейди Ли Куан Ю.

Мен уларга “Бу ерда ҳеч қандай сир йўқ, мўъжиза яратганим ҳам йўқ. Шунчаки Ватаним олдидаги бурчимни бажардим, холос”, деб жавоб бераман. Ишни шундай ташкил қилдимки, давлат бюджетининг катта қисмини таълим соҳасига йўналтирдим. Муаллимлар мавқеини жамиятнинг қуйи табақасидан юқори мартабага кўтардим. Бизда мўъжиза яратган кишилар, шубҳасиз, муаллимлардир. Улар илм, ахлоқ, меҳнатни севадиган, ҳақиқатни қадрлайдиган янги ватанпарвар, айнаи чоғда камтарин авлодни тарбиялаб етиштирдилар”.

Ўзининг *“Учинчи дунёдан биринчи дунёга”* номли китобида Ли Куан Ю янги авлод яратган “мўъжиза”ларга доир кўплаб маълумотлар келтиради. Ҳозирги кунда мамлакат аҳолиси 5 миллион киши. Эркаклар ўртача 80, аёллар 85 ёш умр кўришади. Бизнес билан шуғулланиш шароити бўйича жаҳон “Бизнес қилиш” рейтингида Сингапур 1-ўринда туради. Ли Куан Ю мамлакат бош вазири бўлиб ишлаган 1959 йилда ялпи ички маҳсулот аҳоли жон бошига 400 АҚШ долларни ташкил этган бўлса, 1999 йилда бу кўрсаткич 22000 долларга етган. Сингапур рақобатбардошлик бўйича 2015 йил маълумотларига кўра, Швейцариядан кейин иккинчи ўринда туради. Бундан кўринадики, Сингапурда, гарчи буни жаноб Ли Куан Ю эътироф этмаса-да, чинакам “мўъжиза”, фаровонлик сари “буюк сакраш” юз берган. Давлат арбоблари, сиёсатдонлару иқтисодчиларни айнаи шу феноменнинг сирини қизиқтиради. Сингапур деб номланган ушбу шаҳар-давлатнинг барпо этилиш тарихи, ривожланиши ва гуллаб-яшнаши айнан шу инсон билан боғлиқ. Мустақилликка эришганидан сўнг деярли 40 йил ичида Жануби-Шарқий Осиёнинг энг қашшоқ ва қолоқ ҳудудидан энг саноатлашган марказига айланган Сингапур Республикаси ҳозирда нафақат Осиё минтақаси, балки халқаро сиёсатда ҳам муҳим аҳамиятга эга давлат ҳисобланади.

Сингапур Малайзиядан 1965 йили ажраб чиққанда мамлакат қашшоқ ва коррупция авж олган эди. Порахўрликка қарши курашга бел боғлаган

собик бош вазир Ли Куан Ю шундай ёзади: “Агар коррупцияни йўқ қилмоқчи бўлсангиз, дастлаб ўзингизнинг энг яқин уч нафар дўстингизни фош қилинг. Сиз нимага шундай қилаётганингизни аниқ биласиз, улар ҳам худди шундай – нимага фош қилинганини аниқ билишади”. Порахўрлик ва қариндош-уруғчиликни бюрократик тизимларнинг офати деб ҳисоблаган. “Коррупцияни йўқ қилиш учун шафқатсиз бўлиш керак, агар қариндошлар ва танишларингиз ҳам пора олсалар, уларни панжара ортига юборишга тайёр бўлишингиз керак”, деб ёзади у. У ҳеч кимни аямаган ва кечирмаган. Ўзи шакллантирган ҳукумат вазирларидан порахўрликка аралашган бир нечтаси, ҳатто энг яқин дўстини ҳам аяб ўтирмаган.

35 ёшида, 1959 йили Бош вазир лавозимини эгаллаган Ли Куан Ю шундай ёзади: “Менда иккита йўл бор эди: биринчиси, юртни талаш, қариндош-уруғларимни атрофимга йиғиш, уларга мансаб бериш, уларни дунёнинг энг бой одамлари рўйхати эълон қилинадиган “Форбес” журналига киритиш, бунинг эвазига халқни ҳеч нарсасиз қолдириш. Иккинчи йўл, ўз халқимга хизмат қилиш ва мамлакатни жаҳондаги 10та энг ривожланган мамлакат сафига қўшиш. Мен иккинчи йўлни танладим”. У ўзи ўйлаганидек Сингапурни энг ривожланган давлатлар сафига қўшди.

Ли Куан Ю инглиз, малай, хитой ва япон тилини яхши билгани боис, тахмин қилиш мумкинки, у саводсизликка қарши курашда, аниқроғи, мамлакатда янги илмли авлодни тарбиялашда Япониянинг урушдан кейинги тажрибасини, шубҳасиз, инобатга олган. Унинг “Сингапур: тараққиёт йўли ҳақида аччиқ ҳақиқат”, “Сингапур: учинчи дунёдан биринчи дунёга”, “Дунё келажаги хусусида шахсий қарашларим” китобларини ўқиган китобхон ўзи учун кўп саволларга, жумладан, ялпи ички маҳсулотнинг ақл бовар қилмас даражада ўсиши, Сингапурнинг Нью-Йорк ва Лондондан кейин дунёнинг энг йирик молия марказига айланиши сабабларини билиб олади. Унинг россиялик талабалар билан учрашувда айтган қуйидаги сўзларига эътибор берайлик: “Ҳокимият тепасига келганимизга қадар мамлакатда коррупция кенг тарқалган, барча

соҳаларда чуқур илдиз отган эди. Британияликлар ўз ҳукмронликларидан фойдаланиб, маҳаллий раҳбарлар билан ҳокимиятни бўлишиб олган, айниқса, ўтиш даврида уларга катта ваколат бериб қўйишган эди. Бу келишув порахўрликни авж олдирди, совға олиш, кейинчалик пул билан “миннатдорлик” билдириш ялпи одат тусига кирди. Биз бунга қатъий чек қўйишга қарор қилдик. Коррупция иллатини енгишнинг бошқа йўли йўқ эди. Қўшни давлатларда улкан табиий захиралар – нефть, газ, ўрмонлар, дарё ва гидроэлектростанциялар бор. Бизда-чи? Кичик бир оролмиз, холос. Нима қилишимиз керак? Энг аввало, бутунлай бошқача яшаш тамойилларига суянмоғимиз керак, деган фикрга келдик. Яъни, сен – порахўрсан, мен эса бундан ҳазар қиламан, сизнинг мамлакатингизда яшаш хавфсиз эмас, бизда эса бунинг тамомила акси, яъни тинчлик, хотиржамлик ҳукмрон. Аёл киши тунги соат учда кўчага чиқса ҳам, унга ҳеч бир таҳдид бўлмайди, дея олишимиз керак. Шундай бўлди ҳам. Сизлар мендан “Бунга қандай эришдингиз? – деб сўрамоқдасиз. Одамларга токи ўз йўлимизни топа олмас эканмиз, яшаб қололмаслигимизни тушунтирдик. Бизда нефть ҳам, газ ҳам йўқ, аммо минтақадаги энг йирик нефтни қайта ишлаш мажмуалари мамлакатимизда гуриллаб ишлаб турибди...” Юқорида биз Сингапур раҳбари қаламига мансуб асар таржимасидан айрим муҳим иқтибослар келтиришга ҳаракат қилдик. Бироқ газетхон ва китобхонларга бу ноёб тажриба ҳақидаги муҳим дастуруламал бўладиган китобнинг ўзини мутолаа қилишни тавсия қилган бўлардик. Таржима тилга олинган барча жабҳаларга оид термин ва тушунчаларнинг ўзбек тилидаги муқобил вариантлари асосида амалга оширилганлигини таржимоннинг инглиз ва она тилларни мукамал эгаллаганлиги натижаси деб биламан.

Қуйида бу китобнинг таржимони ҳақидаги мухтасар маълумотнома билан мақоламизга нуқта қўйишни лозим топдикки, чет тиллар мутахассислари ўз фаолиятларида асосий педагогик бурчларини бажариш билан бирга айна пайтда ривожланаётган мамлакатлар сиёсий-иқтисодий ва ижтимоий-маданий ҳаётига оид илмий-оммабоп асарларни ҳам таржима

қилишларини ва шу орқали мустақил ватанимиз миллий тараққиётига ўзларининг баҳолу-қудрат ҳиссаларини қўшишларини ҳам тавсия қилган бўлардик. Камина таржимонни муваффақиятли таржима билан табриклайман. Ушбу таржима ҳар қанча мақталишга ва тақдирланишга муносиб асар бўлибди.